

comiat: «Quan roures enyorosos / de verds marins comencen / crepusculars missatges, / volent-te foc, demano / nova claror, que siguis, / davant altars on cremen / ardents silencis d'ales, / encès cristall, més flama, / llum de cançó senzilla.»

Javier GIRALT
Universitat de Saragossa

GEMMA AVENOZA
(1959-2021)

Gemma Avenoza es llicencià en Filologia Hispànica a la Universitat de Barcelona l'any 1984 i començà immediatament una tesi sobre el fons manuscrit de les biblioteques de la ciutat (*Manuscrits en llengües romàniques conservats en biblioteques barcelonines*), llegida el 1989, quan ja impartia lliçons de llengua catalana com a professora associada a la Universitat de Santiago de Compostela. L'any 1994 obtingué una plaça de professora titular de Filologia Romànica a la Universitat de Barcelona, on romangué fins el seu traspàs, el 22 de gener de 2021. Havia pres possessió de la càtedra de Filologia Romànica al novembre del 2019, vuit anys després de rebre l'acreditació.

L'estudi dels manuscrits esdevingué ràpidament una vocació que va conservar tota la seva vida, desenvolupada a través de mètodes de recerca i objectius que variaren amb el temps i amb la seva maduresa. La crítica textual que aleshores practicàvem l'orientà cap a l'estudi de la transmissió textual de les versions castellana i catalana de Valeri Màxim, i després, al conjunt de les traduccions i traductors medievals, als seus manuscrits, als seus lectors, als seus destinataris...; fou una vocació molt primerenca que donà fruits incansablement durant tota la seva vida: una de les darreres aportacions, un debat poètic transmès amb el pròleg de la versió castellana de Valeri, sortí pels dies que ella se n'anava. Aquestes recerques no van culminar amb l'edició crítica que sempre havia somiat, però els esforços desenvolupats durant anys de treball fructificaren amb la tesi de la seva alumna Helena Rovira, que es doctorà el 2014 amb *El Valeri Màxim d'Antoni Canals: estudi i edició (llibres I-V)*.

La formació codicològica la va perfeccionar durant l'estada a Santiago amb el prof. Manuel Díaz y Díaz; amb el mateix objectiu fou acollida més tard a Lisboa pel prof. Augusto Aires Nascimento, que l'orientà cap a l'estudi d'una bñblia castellana de la Biblioteca d'Ajuda fins aleshores gairebé desconeguda. L'anàlisi que li dedicà fou el seu primer llibre, *La Bíblia de Ajuda y la Megilhat Antiochus en romance* (CSIC 2001). Ja no deixaria mai de banda les bñblies romàniques, al punt de convertir-se en una de les especialistes més acreditades de les versions ibèriques; es va ocupar dels mètodes de traducció, *corpora*, fragments i, en general, de tots els desenvolupaments temàtics i metodològics que el tema permet, des de la codicologia a la traductologia; el seu *Bíblias castellanas medievales* (2011) fou un punt d'inflexió que l'ajudà a fixar posicions i a ampliar encara més la vastitud dels seus interessos.

També fou una decisió primerenca la que la portà a integrar-se a la *Bibliografia de Textos Catalans Antics (BITECA)*, el projecte de la seva vida. Ella estava molt interessada per la codicologia i jo per la crítica textual, i el mestre-amic Charles Faulhaber de la University of California a Berkeley, creador i director del macroprojecte *Philobiblon* per a la descripció dels fons libraris medievals de la Península Ibèrica, buscava algú que es fes càrrec de la secció catalana. Amb ella i altres estudiosos que aviat ens abandonaren creàrem un equip al qual es va integrar aviat la Dra. Lourdes Soriano; al llarg dels anys, amb la col·laboració més o menys continuada de col·legues i joves investigadors, *BITECA* ha aportat una eina imprescindible per a l'estudi del patrimoni català

medieval; des d'aleshores, col·laboradors com Helena Rovira, Joan Mahiques, Glòria Sabaté o Irene Capdevila, per no citar sinó aquells que prengueren *BITECA* com la seva empresa fonamental, dedicaren anys a formar-se en l'inventari, descripció i estudi de manuscrits i incunables. Una relació completa de col·laboradors inclouria gran part dels estudiosos que durant els darrers trenta anys han investigat el llibre antic o la literatura catalana medieval.

La característica fonamental de *BITECA*, si la comparem amb altres projectes semblants, fou la descripció codicològica acurada de tots els testimonis. Cadascun fou analitzat en tots els seus components (paper, tinta, fasciculació, paleografia, relligadura, notes de possessió, història...); cada biblioteca fou visitada repetidament a fi de revisar les descripcions anteriors, completar-les, esmenar-les quan calia... Les grans biblioteques demanaren expedicions conjuntes de tot el grup, que es repetien tantes vegades com es creia necessari. Les troballes en altres fons bibliogràfics i l'experiència acumulada ens han permès d'enriquir cada vegada més les descripcions i cal dir que durant els darrers vint anys el pes del projecte quedà en les seves mans i en les de la Dra. Soriano.

Tota la informació acumulada ha passat (i passa) periòdicament al web de *Philobiblon*, però resultava molt recomanable una edició en forma de llibre que els investigadors poguessin trobar a les mateixes biblioteques com a eina de referència; el primer volum (*BITECA. Bibliografia de textos antics catalans, valencians i balears. Arxius i Biblioteques Valencians*) sortí el 2013; el següent serà el quart, llargament retintut per problemes de coordinació editorial. És un pas més, no la culminació del projecte, que resulta i seguirà sent tantàlic.

Des de la seva fundació fins el 2003 (volum 17) la Dra. Avenoza fou també editora del *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, començada com a revista bibliogràfica però aviat convertida en una base de dades essencial per a l'estudi de les literatures medievals ibèriques. Tots sabem com és de feixuc aquest treball, de vegades poc recompensat; naturalment continuà col·laborant en la recensió de bibliografia fins el darrer moment.

La seva passió pels manuscrits es va desplegar progressivament a tots els components del llibre antic. Des del primer moment començà a col·leccionar filigranes desconegudes o rares, que acabà publicant amb Germán Orduna, aleshores un dels més grans especialistes del món hispànic; a la fi creà el seu propi repertori, avui en xarxa (<http://stel.ub.edu/biteca/html/ca/filigranes_motius.html>). Al començament de la seva carrera descriví una versió catalana desconeguda del *Boeci*, en el seu moment adquirit per la Bancroft Library de Berkeley. Estudiant els fragments de manuscrits, va localitzar una versió també desconeguda de Sèneca, de les *Partidas* al gallec i al portuguès, una nova traducció bíblica al català i exemplars de bíblies desconegudes en català i castellà, en les quals treballava darrerament. Va donar a conèixer còpies de poemes inèdits en castellà, català i occità que recuperava de fulls de guardes o de marges dels manuscrits, va col·leccionar receptes mèdiques medievals i en va estudiar el vocabulari... La història del llibre antic i de la bibliofília la van ocupar també, sempre amb la col·laboració de la Prof. Lourdes Soriano i, de vegades, la de la Dra. Glòria Sabaté.

Els darrers deu anys, amb els companys de departament i altres col·laboradors, organitzà col·loquis i publicacions col·lectives (*Humanitats a la xarxa*, 2014; *Estudis sobre pragmàtica de la literatura medieval - Estudios sobre pragmática de la literatura medieval*, 2017; *La producció del llibre en la Edad Media: Una visión interdisciplinar*, 2019). Fou investigadora responsable de grups de recerca estatals des de l'any 1999 i darrerament també dirigí grups SGR de la Generalitat de Catalunya i Xarxes d'Excehlència, i fou membre molt actiu de nombroses societats científiques (l'AHLM naturalment, però també *Convivio*, la SEMYR...). Les seves recerques li feren recórrer, naturalment, les principals biblioteques del món; fou també professora invitada a universitats estrangeres, principalment Berkeley i Harvard. Gemma Avenoza fou una gran professional que va recórrer tots els esglaons de la carrera i va arribar al cim; allí morí, jove i amb capacitat d'enriquir encara molt més el desenvolupament de la nostra Filologia.

En les seves recerques i en la seva vida professional, la companya Gemma Avenoza fou una força de la natura, amb una energia que de vegades ni ella arribava a controlar; a ella, que havia superat tants problemes de salut, la va vèncer el càncer. Avui fa companyia als grans savis que estudiava amb tanta passió i podrà escorcollar des d'allà els misteris que tant l'apassionaren, però ja no ens els podrà comunicar. Que descansi en pau.

Vicenç BELTRAN
Universitat de Roma La Sapienza
Institut d'Estudis Catalans

VICENT DE MELCHOR MUÑOZ
(Barcelona, 1958-2021)

El 19 de febrer de 2021 ens deixava, als 63 anys, Vicent de Melchor Muñoz, víctima dels estralls de la covid en un cos ja força maltractat per altres malalties. Com ha estat el cas de tots els qui se n'han anat durant les èpoques més restrictives de la pandèmia, el seu comiat no va poder aplegar el gros dels amics i col·legues que haurien volgut retre-li un darrer homenatge. Dotze anys enre, el seu adeu prematur com a professor de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) també va ser discret i mancat d'un acte de reconeixement on es poguessin aplegar companys i alumnes. Vicent de Melchor va suplir-ho amb una lletra de comiat, de 7 de setembre de 2009, en la qual escrivia:

Han sigut molts anys de compartir coses grans i menudes amb vosaltres: un departament universitari, converses, passadissos i despatxos, reunions, taules i cafès... També riures i algunes tensions: si a algú vaig ofendre, serveixi aquest comiat per demanar disculpes finals. Quasi vint anys de docència, investigació i administració universitàries també donen per a molt, i ha sigut una verdadera sort poder compartir-los amb vosaltres en un espai i un ambient tan privilegiat i especial.

Malgrat els anys transcorreguts, els companys del Departament de Filologia Catalana de la UAB servem viu el record de qui en va ser membre durant dinou cursos. N'és una bona mostra l'homenatge retut a través de la creació d'una pàgina web, el disseny de la qual devem a Magda Alemany.¹ Sota el títol «Vicent de Melchor *in memoriam*», s'hi recorda la figura del company desaparegut: se'n fa una semblança biogràfica a partir dels records d'alguns amics que hi van entrar en contacte des del primer curs de carrera (Eulàlia Bonet, Lluís Cabré, Jan Matas, Carles Mota, Marcel Ortín i Josep Pujol); se'n llisten les publicacions acadèmiques i d'altres tipus, i s'hi fa públic un opuscle inèdit, d'una quarantena de pàgines, que és una monografia sobre Fòrnols de Matarranya. La pàgina web es clou amb una «Taula d'homenatge» en la qual s'han inscrit col·legues del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, l'Euskal Herriko Unibersitatea, la Fundació J. V. Foix, la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat de Girona, la Universitat Pompeu Fabra, la Universitat Ramon Llull i la University of Calgary.² I s'hi ha adherit l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona,³ amb el qual Vicent de Melchor havia establert naturalment llaços de col·laboració, pels interessos de recerca compartits i per l'admiració que sentia per «l'emprenedor i renovador cercle universitari de Girona d'estudis sobre història de la

1. <<http://files.cat.uab.cat/filcat/vicent-de-melchor/>>. [Consulta: 9 de juliol de 2021.]

2. Per a inscriure el nom en la «Taula d'homenatge», cal demanar-ho a Josep Pujol (josep.pujol@uab.cat).

3. <<https://www.udg.edu/en/instituts/ilcc/detall-noticies/eventid/15875>>. [Consulta: 9 de juliol de 2021.]